

- зміст і методику використання навчальних матеріалів для учнів гімназій з історії та громадянської освіти, що можуть використовуватись у класній та позаурочній роботі для патріотичного і громадянського виховання учнів під час війни.

Підходи до проектування змісту підручника з історії та громадянської освіти в контексті інтегрованого навчання

*О. І. Пометун,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Дослідження питань інтегрованого навчання історії і громадянської освіти дають змогу визначити кілька важливих характеристик, які змінюють «обличчя» сучасної навчальної книги. Серед них такі:

- інтегрований зміст навчального матеріалу в програмі сформований у вигляді блоків міжпредметної інформації навколо важливих категорій чи ідей, що досліджуються під кутом зору різних навчальних предметів/освітніх галузей. Кожен такий блок складає розділ чи параграф підручника. Тож окремі параграфи передбачають опанування учнями певного тематичного блоку інформації щодо міжпредметних для галузі широких категорій та ідей з урахуванням особливостей змісту і методів дослідження історичної, правової чи філософської наук;
- текст підручника носить міжпредметний характер, викладений з урахуванням особливостей методів дослідження окремих наук, відомості з яких інтегрує зміст;
- опанування учнями інтегрованого змісту передбачає відбір оптимальних видів активностей учнів і формулювання на цій основі системи пізнавальних завдань/запитань для підручника, що забезпечують активну діяльність учнів протягом усього уроку та дозволяють ефективно розвивати у них компетентності і наскрізні уміння;
- для формування в учнів цілісних уявлень щодо життя суспільства частину завдань у кожному параграфі підручника складають спеціальні міжпредметні завдання, які вимагають оперування міжпредметними знаннями;
- відбір джерел, поданих у підручнику для дослідження учнів, також здійснюють із урахуванням міжпредметного змісту. Вони мають передбачати ознайомлення дітей з історичними й суспільствознавчими джерелами різних типів, як писемними, так і речовими, включаючи пам'ятки культури, що формують навколишнє історичне середовище. До них слід додавати чинні нормативно-правові акти, фрагменти сучасних енциклопедичних видань, творів художньої/науково-популярної літератури. Таким чином відбирають й ілюстрації із зображенням аутентичних і сучасних візуальних джерел, фотографії речових пам'яток та музейних експозицій, подій сьогодення;

- бажаною нині є певна технологізація навчання, яка вимагає чіткого структурування й логіки побудови концептуальної моделі підручника, надаючи змісту і побудові параграфу стрункість, ясність і привабливість веб сторінки Інтернет сайту.

Кожна з цих характеристик має бути врахована у змісті й методичному апараті сучасного ефективного підручника та дає змогу уточнити певні положення теорії підручникотворення.

Нові підходи до методичного апарату підручника інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (5–6 клас)

*Н. М. Гупан,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Підготовка підручників з історії і громадянської освіти для 5–6 класів Нової української школи відбувалась, на відміну від попередніх років, в умовах значної варіативності змісту предметів і відсутності чітко визначеної наукової позиції щодо психолого-педагогічних та методичних вимог до створення нових курсів, зокрема інтегрованих. Це очевидно, з одного боку, відкрило простір для значних розходжень і деякого авторського «волюнтаризму» як у процесі розроблення модельних програм, так і підручників за тими програмами, зокрема у методичному апараті, а з іншого – для творчості та інновацій.

Проектування і розроблення підручників за модельною програмою інтегрованого курсу 5–6 класів «Досліджуємо історію і суспільство» дає змогу дещо узагальнити інноваційні підходи, які використані в методичному апараті цих навчальних книг. Коротко зупинимось на основних.

- авторами знайдено оригінальний спосіб побудови і розташування компонентів підручника: текстів, ілюстративного матеріалу, системи запитань і пізнавальних завдань, що відповідає структурі компетентісно орієнтованого уроку з трьох частин: вступної, основної та підсумкової. Кожен параграф підручника побудований за цим алгоритмом, що дозволяє вчителю організувати активну діяльність учнів і технологізувати навчання;

- текст підручника розподілений на основний (авторський, що містить інформацію за програмою) та додатковий (документи, визначення, пояснення). Тексти подано різними шрифтами і кольорами, що сприяє кращому орієнтуванню учнів. Додатковий текст за обсягом іноді досить значний, і автори пропонують його як самостійне та рівноцінне джерело знань. Насамперед це відбулось за рахунок зростання кількості історичних документів, до яких запропоновані спеціальні завдання для розвитку в учнів умінь аналізу історичної інтерпретації, критичного мислення тощо.

- змінився характер ілюстративного матеріалу: замість відтворюючих текст малюнків відібрано ілюстрації документальні, наочні та змістовні, які виступають як